УДК 94(477.8):329.733„1942/1943”

Іван ПАТРИЛЯК

ПІВДЕННО-ЗАХІДНА ВОЛИНЬ ВЕСНОЮ – ВЛІТКУ 1943 р.: СТАНОВЛЕННЯ СТРУКТУР УПА (ЗА МАТЕРІАЛАМИ СЛІДЧИХ СПРАВ РАДЯНСЬКИХ ОРГАНІВ ДЕРЖБЕЗПЕКИ)

У статті на матеріалах протоколів допитів повстанців зроблена спроба реконструювати хід формування Повстанської армії на Південно-Західній Волині.

Ключові слова: Українська повстанська армія, Південно-Західна Волинь, органи НКВС.

В статье на материалах протоколов допросов повстанцев сделана попытка реконструировать ход формирования Повстанческой армии на Юго-Западной Волыни.

Ключевые слова: Украинская повстанческая армия, Юго-Западная Волынь, органы НКВД.

The article attempts to reconstruct the formation of Insurgent Army in the South-Western Volyn, based on the interrogation protocols of the rebels.

Key words: Ukrainian Insurgent Army, South-Western Volyn, authorities of the People's commissariat of Internal Affairs.

Проблема створення Української повстанської армії є однією із найменш досліджених у вітчизняній і світовій історіографії. На жаль, відносно невелика кількість документів, які стосуються історії ОУН(б) кінця 1942 – перших місяців 1943 рр. (порівняно із пізнішими роками), не дають змоги детально реконструювати події, пов’язані зі становленням лісової армії та діяльністю ОУН(б), спрямованої на перехід до повстанської боротьби. Серед вітчизняних істориків найбільшої уваги проблемі становлення УПА приділяють у своїх дослідженнях О. Вовк, І. Марчук, Ю. Киричук, В. Косик, О. Пагіря, А. Кентій, В. Ковальчук[1] та ін.

У цій статті зробимо спробу реконструювати хід формування Повстанської армії на Південно-Західній Волині (територія Кременеччини, Дубенщини, Острожчини). Як джерельну базу використаємо матеріали протоколів допитів трьох повстанців, захоплених радянськими спецслужбами наприкінці 1944 р. У цей період оперативні працівники НКВС тільки збирали дані для того, аби скласти собі уявлення про структуру українського повстанського руху, відтак надзвичайно детально випитували цю інформацію у своїх підслідних.

Надзвичайно цінний матеріал для дослідників створення та діяльності УПА на початковому етапі міститься в протоколах допитів арештованого в грудні 1944 р. повстанця Григорія Миколайовича Мельника (1896 р. н., уродженця с. Бриків Шумського району Тернопільської області)[2], який був господарчим у курені „Крука" (І. Климишина); арештованого у березні 1945 р. Тимофія Павловича Бригадира (1905 р. н., уродженця с. Люлинці, Ланівецького району Тернопільської області)[3] – керівника відділу постачання штабу ВО (групи) „Богун"; арештованого у березні 1945 р. Льва Миколайовича Яскевича[4] (1910 р. н., уродженця м. Кременця Тернопільської області), котрий обіймав посаду воєнно-мобілізаційного референта ОУН(б) Кременецької округи.

Найбільше інформації про становлення структур УПА на Південно-Західній Волині – у матеріалах допитів Г.М. Мельника. Найменше – в протоколах допитів Л.М. Яскевича.

Судячи з документів, Григорій Мельник потрапив до повстанських лав наприкінці квітня або на початку травня 1943 р. у відділ „Крука" (І. Климишина), який на той час налічував лише 47 – 50 осіб. Спочатку він не виконував жодної конкретної ролі у відділі, й лише згодом І. Климишин призначив цього старшого чоловіка (на той момент йому вже було 49 років) господарчим свого відділу. Через три тижні після приєднання Г. Мельника до повстанців, до відділу „Крука" (який тоді уже дещо розрісся) прибув командир південної групи УПА (майбутньої ВО „Богун") „Еней" (П. Олійник), котрий здійснив певну реорганізацію. З його приїздом і відповідно до його розпорядження відділ „Крука" почав називатися не партизанським відділом, а відділом УПА. Начальником відділу постачання при штабі „Енея" був призначений Тимофій Бригадир, який мав організаційний псевдонім „Чорний". Бригадир, у свою чергу, призначив Г. Мельника („Дорошенка") керівником постачання відділів під командуванням „Крука". Для кращого розуміння процесу становлення структур УПА на Кременеччині наведемо уривок з протоколів допиту Г.Мельника:

„ПИТАННЯ: Хто такий «Крук»? ВІДПОВІДЬ: «Крук» це організаційний псевдонім одного з керівних кадрів УПА. «Крук» був курінним УПА і командував трьома сотнями, які входили в систему його куреня. Прізвища «Крука» я не знаю. ПИТАННЯ: Назвіть командирів відділів УПА, які входили в курінь «Крука»? ВІДПОВІДЬ: Командиром першої сотні, яка входила в курінь «Крука», був один колишній лейтенант Червоної армії, прізвища й організаційного псевдоніма його не знаю. Командиром другої сотні був також колишній лейтенант Червоної армії, відомий в УПА під псевдонімом «Голуб», прізвища його теж не знаю. Згодом він навчав підстаршин УПА в школі, яка була створена з ініціативи «Енея». На його місце командиром сотні був призначений

учасник УПА, відомий під псевдонімом «Нічина», прізвища його я не знаю. Мені відомо, що він походив із с. Угорська Шумського району, куди дуже часто ходив. Командиром третьої сотні УПА в курені «Крука» був такий-собі «Бульба», прізвища якого я не знаю. Походив із с. Жолобин Шумського району, приблизно тридцятилітнього віку, брюнет. ПИТАННЯ: Із яких відділів складався штаб куреня, яким командував «Крук»? ВІДПОВІДЬ: Штаб куреня «Крука» складався із трьох відділів, а саме – оперативного, відділу пропаганди та відділу постачання. ПИТАННЯ: Охарактеризуйте діяльність відділів штабу і назвіть керівників відділів штабу. ВІДПОВІДЬ: Начальником штабу в курені «Крука» протягом всього часу був його заступник Яскевич Лев – уродженець і мешканець міста Кременця. В УПА він брав участь під псевдонімом «Камінь». Начальником оперативного відділу штабу був спочатку капітан Червоної армії, такий-собі «Бондаренко», уродженець Полтавської області, звідки він – мені точно не відомо. Після нього начальником оперативного відділу штабу був підполковник, відомий по псевдоніму «Гордієнко». Завданням оперативного відділу штабу «Крука» було складення оперативних планів. Начальником відділу пропаганди штабу куреня був активний учасник УПА, відомий під псевдонімом «Тимко», прізвища його я не знаю. Разом з «Тимком» по лінії відділу пропаганди працювало ще двоє людей – один пропагандист і машиністка, дружина цього пропагандиста. Прізвищ та імен їхніх я не знаю. Відділ пропаганди проводив велику агітаційну роботу серед учасників УПА. Сам «Тимко» систематично збирав учасників УПА і читав їм різні націоналістичні листівки і літературу. Відділ постачання в системі штабу куреня очолював я – Мельник Григорій Миколайович. До завдань керованого мною відділу входило постачання куреня продуктами харчування і одягом. Мені підпорядковувався завідувач продуктового складу куреня Яскевич, псевдоніма якого я не знаю. Він був мешканцем міста Кременця і, очевидно, доводився якимось родичем заступнику «Крука» Яскевичу, відомому під псевдонімом «Камінь». Окрім нього, мені підпорядковувався завідувач складу обмундирування, відомий в УПА під псевдонімом «Недоля», прізвища його не знаю. Він мешкає в с. Шпиколоси Почаївського району»[5].

Розповідаючи про структуру УПА групи «Богун» і про командування групи, Г. Мельник вказав: «В системі штабу південної групи УПА, якою керує «Еней», були наступні відділи: 1. Оперативний відділ; 2. Відділ постачання; 3. Відділ медичної служби; 4. Військова жандармерія; 5. Політичний відділ; 6. Відділ підготовки кадрів; 7. Редакційна колегія. ПИТАННЯ: Назвіть керівників відділів штабу південної групи УПА? ВІДПОВІДЬ: Начальником штабу групи УПА був майор червоної армії, відомий під псевдонімом «Голубенко». Зі слів Яскевича мені відомо, що

«Голубенко» є мешканцем Ленінграду. Отримавши поранення, він лишився в м. Кременець, де вилікувався і вступив в УПА. «Голубенко» є фактичним замісником «Енея». Начальником оперативного відділу штабу був колишній царський полковник Омелюсик, який мав псевдонім «Поліщук», мешканець м. Почаїв або м. Вишнівець. Начальником відділу постачання був Бригадир. Імені і по-батькові не знаю. В роки німецької окупації, один час був бургомістром Дедеркальського району. Керівником санітарної служби був молодий чоловік, відомий в УПА під псевдонімом «Борщ». Прізвища його я не знаю. За радянської влади він був секретарем Львівського чи Тернопільського обкому ЛКСМУ. Одружений на дівчині з м. Кременця, але прізвища її я не знаю. Про це мені стало відомо від Яскевича, який мав псевдонім «Камінь». Керівником військової жандармерії штабу південної групи УПА був Боголюбський, базувався в с. Антонівці. Керівником політичного відділу штабу, або шефом політичного відділу південної групи УПА був активний учасник УПА, відомий під псевдонімом «Максим». Він загинув у липні місяці 1943 р. у бою з німецькими окупантами. Керівником відділу підготовки кадрів є «Бондаренко» – колишній капітан Червоної армії, переведений на цю посаду з куреня «Крука». Про нього я вже розповідав. Керівником редакційної колегії в системі південної групи УПА був Якимчук, імені і по-батькові не знаю, мав псевдонім «Цегла». Походив з м. Рівне, де й мешкав до вступу в УПА. (...)»[6].

Лев Яскевич («Камінь») на допитах дав деяку додаткову інформацію про командний склад групи «Богун». Він принагідно зауважив: «Командиром південної групи УПА є деякий «Еней», відомий також під іменами «Роман» або «Старий». Його всі називають «Старий», хоча справжнє його прізвище Олійник, ім'я й по-батькові мені невідомі. Уродженець Галичини (...) Заступником командира південної групи є «Докс», він же «Вир», на вигляд йому близько 35 років, середнього зросту, середньої статури, носить вуса, особливих прикмет не має.

Шефом СБ є деякий чоловік на псевдо «Модест», він же «Палій», на вигляд йому близько 30 років, нижче середнього зросту, худорлявий, шатен, погляд суворий, дещо косить, дивиться з-під лоба. (...)

Шеф жандармерії є деякий чоловік на псевдонім «Вороний». На вигляд йому близько 35 років, високого зросту, брюнет, худорлявий, волосся зачісує на бік, носить англійські вусики, уродженець с. Дермань Рівненської області, особливих прикмет не має.

Шефом зв'язку є деякий чоловік на псевдонім «Легінь». На вигляд йому коло 30 років, високого зросту, повної статури, шатен, вуса і бороду голить, особливих прикмет не має, має близько 20 осіб зв'язківців, усі кіннотники.

У «Енея» є особиста охорона в складі близько 30 осіб піхоти. Він часто передислоковується з місця на місце, але найчастіше перебуває в лісах

поблизу с. Обугова. Там стоять курені, в них живуть 2 – 3 дні, а потім передислоковуються на 2 – 3 км. (...)

Там же часто буває провідник крайового проводу ОУН деякий «Леміш». На вигляд йому близько 40 років, низького зросту, повної статури, шатен, вуси і бороду голить, одягається у цивільний одяг, зимою ходить у шинелі сірого кольору. З ним постійно скрізь їздить комендант СБ «Смок». При «Лемішеві» постійно перебуває до 30 осіб співробітників різних референтур, а також близько 20 осіб охорони. «Леміш» часто виїжджає в розташування штабу північної групи УПА, очолюваної «Дубовим»... »[7].

Відповідаючи на запитання про дислокацію і чисельність групи УПА «Богун», Г.Мельник зазначав: «Південна група УПА (...) оперувала на території трьох повітів, а саме на території: Острозького, Дубенського і Кременецького повітів. На території кожного з цих повітів було не менше п'яти районів за старим адміністративним устроєм. Так, у Кременецькому повіті були наступні райони: 1. Шумський, 2. Дедеркальський, 3. Вишневецький, 4. Лановецький, 5. Почаївський. Які райони були в Острозькому і Дубенському повітах, сказати затрудняюсь, але знаю, що там була така ж кількість районів. (...) ПИТАННЯ: Які підрозділи входили в систему південної групи УПА? ВІДПОВІДЬ: В систему південної групи УПА входили низові підрозділи УПА, так звані курені УПА на чолі зі своїми курінними. Кожен курінь ділився на сотні. Так, в курені «Крука» було три сотні. Курінь формувався на території кожного повіту. Так, курінь «Крука» був створений і оперував на території Кременецького повіту. На території Дубенського і Острозького повітів були створені і діяли свої курені. Вони підпорядковувались через своїх керівників командиру південної групи «Енею». ПИТАННЯ: Назвіть командний склад куренів? ВІДПОВІДЬ: Окрім «Крука», про якого я вже говорив, курінним Дубенського куреня УПА був активний учасник УПА, відомий під псевдонімом «Черник». Начальником штабу Дубенського куреня був Семенюк, який мав псевдонім «Орлик». Інших керівників Дубенського куреня я не знаю. Про Дубенський курінь УПА слід сказати, що це був великий курінь і налічував приблизно вдвічі більше членів, ніж курінь під командуванням «Крука». Коротше кажучи, в системі Дубенського куреня було 500 – 600 учасників УПА. З огляду на те, що курінь був відносно великим, він розбивався на дві групи, які зазвичай дислокувались в районі лісопильного заводу, який знаходився кілометрів за шість від залізничної станції Смига. Відділи Дубенського куреня розташовувалися приблизно за 4 км від відділів куреня «Крука». Дубенський курінь УПА, наскільки мені відомо, дислокувався вздовж залізниці Львів – Дубно і вздовж шосейної магістралі Дубно – Кременець з таким розрахунком, щоб мати можливість трима-

ти під контролем ці дороги. Що стосується Острозького куреня УПА, то про нього я нічого не можу сказати, оскільки він дислокувався за 30 – 40 км від нашого куреня вздовж залізниці, яка з'єднує Шепетівку і Сарни. Точне місце дислокації цього куреня назвати не можу. Також і командний склад цього куреня мені невідомий, так як мені перетинатися з ним не доводилось. ПИТАННЯ: Окрім названих вами куренів ще були якісь підрозділи, що входили в південну групу УПА? ВІДПОВІДЬ: Так, були. Зокрема, неподалік с. Мости, яке знаходиться за 12 км від містечка Мізоч, був розташований спеціальний підрозділ УПА, який складався приблизно з 200 осіб учасників УПА. Чим займався цей підрозділ і яким було його призначення, сказати затрудняюсь, але вважаю, що підрозділ був створений для охорони штабу південної групи УПА. Там дуже багато часу проводив «Еней» зі своїм штабом. Командував цим підрозділом колишній лейтенант Червоної армії на ім'я Петро, який в УПА мав псевдонім «Петро». Прізвища його я не знаю, але під час розмови за обідом він сказав мені, що походить з якогось села Київської області. Про цей підрозділ УПА я знаю тому, що в кінці червня 1943 р. відділ під командуванням «Петра» прибув на загальний огляд, який відбувався в районі дислокації куреня «Крука». Окрім цього відділу УПА, в системі південної групи УПА є так звані районні сотні УПА, які поряд з куренями діють на території своїх районів. В загальній кількості на території Кременецького повіту, окрім куреня «Крука», нараховувалося ще 300 – 400 учасників УПА. Такі самі районні відділи були на території Острозького і Дубенського повітів. Крім цих підрозділів в системі південної групи УПА була власна школа підстаршин УПА, яку вважали окремим підрозділом. У цій школі навчалось приблизно 300 осіб учасників УПА. Школа розташовувалась кілометри за три від місця дислокації куреня «Крука». Він дислокувався в середині так званого Антоновецького лісу. Ось це приблизно всі підрозділи, які входили в систему південної групи УПА (...) ПИТАННЯ: Яким чином відбувався процес формування підрозділів, що входили до південної групи УПА? ВІДПОВІДЬ: У той момент, коли я вступив до УПА, тобто в квітні 1943 р., ще не було масового притоку населення до Української повстанської армії. У квітні місяці відділ, керований «Круком», мав приблизно 47 – 50 учасників. Наприкінці травня 1943 р. до нас прибув зі своїм штабом командувач південної групи УПА «Еней». З його приїздом розгорнулась широка робота з набору нових людей до УПА й створення бойових підрозділів. З цього моменту українські партизанські відділи стали йменуватися Українська повстанська армія. Ще до створення УПА в кожному районі були т. зв. боївки ОУН. За рахунок цих боївок почався процес поповнення відділів УПА, зведення підрозділів у спеціальні бойові одиниці. Приблизно в травні 1943 р. з

території Лановецького району прибула боївка чисельністю 150 осіб, яка була влита в курінь «Крука». Невдовзі після прибуття цієї боївки, прибула боївка з Дедеркальського району, чисельністю 50 осіб, яка теж увійшла в курінь «Крука». Потім прибула боївка з території Шумського району і т. д. Аналогічний процес первісного формування відбувався і в інших куренях УПА. Відділи УПА починали приступати до бойової діяльності, а це вимагало посилення наявних повстанських підрозділів і їхнього поповнення людськими резервами, бо відділи УПА несли втрати в ході бойової діяльності. Вимагалось систематичне поповнення особового складу. Шлях добровільного вступу в УПА не давав необхідної кількості людських резервів, незважаючи на те, що літом 1943 р. потік добровольців до УПА був значним. (...) Тому УПА починає все частіше застосовувати метод примусової мобілізації українців у повстанську армію. З цією метою по лінії ОУН було створено мобілізаційні відділи і військові відділи, які займались мобілізацією і підготовкою кадрів. (...) ПИТАННЯ: Де отримували зброю учасники УПА? ВІДПОВІДЬ: У момент формування УПА в УПА без зброї ніхто не приймався. Всі учасники боївок приходили озброєні. Вони всі, в більшості, були озброєні гвинтівками російських зразків, які вони раніше зберігали або зібрали на місцях боїв Червоної армії з німецькими окупантами в 1941 р. Разом з тим, що були гвинтівки, окремі учасники УПА були озброєні ручними кулеметами. Автоматів було дуже небагато. Так само і боєприпаси були зібрані на місцях боїв і зберігались у спеціальних схованках (...) Але ця зброя та амуніція використовувалися первісно, згодом підрозділи УПА почали здобувати зброю в результаті боїв з німецькими окупантами. Значну частину зброї та амуніції здобував Дубенський курінь УПА, який фактично постачав цією зброєю південну групу УПА керовану, «Енеєм». (....) ПИТАННЯ: Дайте свідчення про ступінь озброєння підрозділів південної групи УПА? ВІДПОВІДЬ: Майже всі учасники південної групи УПА були озброєні. На озброєнні були російські, німецькі, мадярські гвинтівки. Були різні кулемети, як ручні, так і станкові. В курені «Крука» нараховувалося 3 – 4 станкові кулемети. До моменту мого відходу з УПА учасники УПА почали також озброюватися німецькими автоматами. Окрім цього легкого озброєння, було 2 міномети і 2 протитанкові гармати, які невдовзі були передані із куреня «Крука» до відділу «Петра». В Дубенському курені УПА було ще більше зброї. Там, окрім протитанкових гармат, була одна мортира. Таким чином, до моменту мого відходу з УПА, озброєних було більше 2 тисяч учасників УПА. Після того, як я пішов з УПА, група «Енея» ще ширше розгорнула свою роботу. Кількісний склад учасників південної групи УПА зріс приблизно вдвоє. Учасників по південній групі нараховувалося уже 5 чи 6 тисяч осіб, які цілком були озброєні. (....)»[8].

Полонений Тимофій Бригадир («Чорний») щодо чисельності особового складу куренів групи «Богун» та їхнього озброєння подавав дещо інші дані. Зокрема, він вказував на те, що в Кременецькому і Дубенському куренях налічувалося по 1 тисячі вояків, на озброєнні яких були гвинтівки, автомати, кулемети різних систем[9].

Цікаву інформацію можна почерпнути із протоколів допитів про технічні засоби і систему зв'язку, яка в 1943 р. була сформована в групі «Богун». Так, Г. Мельник показав: «Координація підрозділів УПА, які входили в систему південної групи УПА, досягалась шляхом швидкого зв'язку. Кожен курінь, за винятком Острозького куреня, мав безпосередній телефонний зв'язок зі штабом південної групи. Точно такий же телефонний зв'язок був у підстаршинській школі УПА. Районні сотні УПА зв'язувались з «Енеєм» з допомогою зв'язку, який діяв у мережі ОУН. З обласним керівником ОУН «Еней» мав безпосередній зв'язок. Так само «Еней» мав зв'язок із Крайовою екзекутивою ОУН. На цій лінії працювали спеціально перевірені зв'язківці. (...) ПИТАННЯ: Розкажіть про технічні засоби, які були на озброєнні в південної групи УПА? ВІДПОВІДЬ: У розпорядженні південної групи УПА було 5 або 6 німецьких вантажівок, які здебільшого були захоплені в німецьких окупантів районними відділами УПА. Два автомобілі були передані до розпорядження штабу «Енея» учасниками Дубенського куреня. Був також один легковий автомобіль, який був поломаний, а тому не використовувався. Для автомобілів було створено резерв пального. Приблизно 10 бочок бензину, які зберігались на спеціальному складі, закопаному в землю. У серпні 1943 р. підрозділи УПА, під тиском німецьких військ, залишили Антоновецькі ліси і склад з бензином вивезти не вдалось. Тому він був засипаний землею. (...) Крім цього, південна група мала значну кількість телефонних апаратів, які здебільшого не використовувались. Телефонний зв'язок був налагоджений між штабом південної групи УПА, Дубенським і Кременецьким куренями. Також телефонний зв'язок був між штабом і підстаршинською школою та підрозділами військової жандармерії, що дислокувались в селах Антонівці та Велика Іловиця. Телефонний зв'язок підтримувався через комутатор, який знаходився в штабі жандармерії у селі Антонівці. Всім технічним зв'язком у південній групі УПА керував колишній лейтенант Червоної армії в УПА відомий під псевдонімом «Вітер», прізвища його я не знаю. (...) Крім того, південна група УПА мала власну типографію, в якій були друкарські станки і типографські машинки. (...) У системі південної групи УПА також була майстерня з ремонту зброї. У майстерні був один ковальський горн, токарський верстат (...) три слюсарні верстати, токарський і ковальський інструмент, а також окремі деталі, необхідні для відновлення зброї..."[10].

Т. Бригадир, мовлячи про технічні засоби групи „Богун”, вказував, що при кожному з’єднанні, яке входило до групи, було створено обоз із десяти пар коней кожен, крім того, в розпорядженні групи були два автомобілі, відібрані в німців[11].

Все постачання групи відбувалося через систему інтендантів, які існували при підрозділах і робили відповідні запити на постачання. Задовольнялися ці запити силами господарчих референтур підпілля, які отримували матеріальні цінності шляхом збору їх у населення[12].

Підсумовуючи сказане вище, можемо констатувати, що з допомогою даних протоколів допитів арештованих повстанців можна здійснити реконструкцію становлення повстанського руху на Південно-Західній Волині. Так, на середину весни 1943 р. повстанський рух в регіоні перебував у зародковому стані. Фактична його реорганізація та посилення відбулися в травні 1943 р. Протягом літа 1943 р. були остаточно сформовані штаби, три з’єднання (курені), низка окремих відділів, школа для підстаршин, налагоджено зв'язок тощо. Цікавим фактом є наявність у групі „Богун” доволі великої кількості технічних засобів (автомобілі, телефони, друкарні тощо), що вказує на серйозні заходи з розбудови армії, здійснені командуванням у доволі стислі терміни.

ПРИМІТКИ

1 Вовк О. До питання постання УПА під проводом ОУН СД // Український історик. – 1995. – № 1 – 4; Він же. Вступ // Літопис УПА. Нова серія. Волинь і Полісся: УПА та Запілля. 1943 – 1944. – Київ; Торонто, 1999. – Т. 2; Він же. До питання про першого командира Української Повстанської Армії. // Український визвольний рух. – Зошит. № 1. – Львів, 2003; Марчук І. Командир УПА-Північ Дмитро Клячківський – „Клим Савур”. – Рівне, 2009; Киричук Ю. Український національний рух 40 – 50 років XX століття. – Львів, 2003; Косик В. Україна і Німеччина в Другій світовій війні. – Львів, 1992; Патриляк І., Пагіря О. Військова конференція ОУН(б) 1942 р. і розробка планів зі створення Українських збройних сил. // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – № 1 – 2. – 2008; Кентій А. Українська повстанська армія 1942 – 1943. – К., 1999; Ковальчук В. Діяльність ОУН(б) і Запілля УПА на Волині й південному Поліссі (1941– 1944 рр.) – Торонто; Львів, 2006.

2 Галузевий державний архів Служби безпеки України. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т.1. – Арк. 173 – 186.

3 Там само. – Арк. 211 – 215.

4 Там само. – Арк. 219 – 225.

5 Там само. – Арк. 173 – 186.

6 Там само.

7 Там само. – Арк. 219 – 225.

8 Там само. – Арк. 173 – 186.

9 Там само. – Арк. 211 – 215.

10 Там само. – Арк. 173 – 186.

11 Там само. – Арк. 211 – 215.

12 Там само.